

A kárpáti ruszinok etnolingvisztikai aspektusból

Dulicenko, A. D.: *Karpatiskie rusiny segodná: nekotorye etnolingvisticskie aspekty.* = *Slavánovedenie*, 2005. 1. no. 21–29. p.

Aleksandr Dmitrievič Duličenko tartui egyetemi tanárnak legutóbb a szláv irodalmi mikronyelvek fennmaradási esélyeit latolgató tanulmányát ismertették e folyóirat hasábjain (vö. *Kisebbségkutatás* 10/3, 2001, 534–537.). Legújabb tanulmányában ezen „apró” szláv nyelvek szakértője a kárpáti ruszinok helyzetét veszi szemügyre.

A ruszinok eredetüket tekintve mind a Kárpátokhoz kötődnek: vagy még most is a Kárpátok lejtőin élnek (Kárpátalján, Kelet-Szlovákiában, Délkelet-Lengyelországban), vagy pedig onnan vándoroltak el a XVIII. században a Délvidékre (bácskai, illetve szerémségi ruszinok), illetve onnan vándoroltak ki a XIX. században tömegesen az Egyesült Államokba és Kanadába. A ruszinkérdés a XX. század ’80-as és ’90-es éveiben merült fel ismét a feledés homályából, amikor a kelet-európai változások a szláv nemzeti újjászületést is előmozdították. Az ukrán hivatalos álláspont szerint a ruszinok tulajdonképpen ukránok, de rendelkeznek regionális etnokulturális sajátosságokkal is.

A ruszinok számáról pontos adatokat nehéz szerezni, különösen bajos elkülöníteni a ruszinokat az ukránoktól. Paul Robert Magocsi, a ruszinkérdés ismert kanadai kutatója az összes ruszin létszámát mintegy 1–1,2 millió főre teszi, ukrán források mintegy 1 millió ruszinnal számolnak. Legtöbbjük Ukrajnában él, Lengyelországban mintegy 100 ezer, Szlovákiában 120 ezer, az egykori Jugoszláviában 60 ezer, Észak-Amerikában 200 ezer, Nyugat-Európában és Argentínában 40 ezer a hozzávetőleges számuk. Élnek még ruszinok Romániában (mintegy 3 ezren, főleg Máramarosban), valamint a mai Magyarországon (mintegy 20 ezren).

A ruszinok önelnevezése a *rus-* töből származó *rusnak* vagy *rusnjak*, a melléknév *rus’kyj*, ami különféle önazonosítási zavarokhoz vezetett náluk a múltban, s ennek hatásai máig érezhetők.

A II. világháború végén Ukrajnában és Lengyelországban a magát hagyományosan ruszinnak nevező népeiséget hivatalosan ukránnak nyilvánították. Kelet-Szlovákiában ez a folyamat az ötvenes évek közepén ment végbe. Egyedül a jugoszláviai ruszinok tarthatnak ki önelnevezésük mellett. A XX. század ’80-as és ’90-es éveiben a ruszin nemzeti ébredés során feltámadt a történelmi és nyelvi tudat, és a ruszin öntudatát újból visszanyerő lakosság éles ellentétbe került az időközben ukrán tudatúvá átnevelt egykori ruszinokkal. Kelet-Szlovákiában a ruszinok „Rusyns’ka Obroda” (‘Ruszin újjászületés’) néven saját egyesületet alapítottak, az iskolákban és az eperjesi egyetemen az ukrán mellett a ruszin nyelvet is bevezették, hasonlóképpen elérték, hogy részt kapjanak a rádió- és televízió-műsorokban is. Az ukrán nacionalisták éles támadásokat intéztek a ruszin mozgalom ellen, s többek között azzal vádolják őket, hogy mozgalmuk külföldi megrendelésre dolgozik. Eperjesen egyébként a nagyorosz orientációjú Duhnovics Társaság is újjáalakult.

Ukrajnában, Kárpátalján a ruszin mozgalom 1990-ben szintén önálló szervezetet hozott létre (‘Kárpáti Ruszinok Társasága’), amely szemben áll a helyi ukrán orientációjú szervezetekkel. Számos ruszin nyelvű kiadvány jelenik meg elsősorban Ungváron, de ezek nem olyan rendszeresen jelennek meg, mint a kelet-szlovákiaiak. A kárpátaljai ruszinoknak a ruszin nyelvért folytatott küzdelme sem olyan eredményes, mint szlovákiai társaiké.

Kettévált a lengyelországi ruszinok, a lemkók vagy lemákok mozgalma is, egy ukrán-ellenes és egy ukránbarát ágra. Hasonló ellentétek húzódnak az észak-amerikai lemkók között is.

Magyarországon 1991-ben alakult meg a Magyarországi Ruszinok Szervezete, amely a „Rusyns'kyj Žyvot” (‘Ruszin Élet’) c. lapot adja ki. A budapesti önkormányzat az utóbbi években kiadja a „Vsederžavnyj Rusyns'kyj Visnyk” (‘Országos Ruszin Hírlap’) című folyóiratot is.

Az egykori Jugoszláviában az ukrainofil és a ruszinofil irányzat szétválása már az 1920-as években megtörtént, a kölcsönös elhatárolódás az 1990-es években megismétlődött.

Összességében azonban minden objektív és szubjektív nehézség ellenére a ruszin mozgalom ért el bizonyos eredményeket. Az utóbbi másfél évtizedben a legtöbb régióban megindult az irodalmi nyelv helyi változatának a normalizálása. A legnagyobb eredményt e téren Kelet-Szlovákia tudja felmutatni, ahol az 1995-ben kodifikált irodalmi nyelv normáit az időszakos kiadványok és a könyvkiadás be is tartja. Ezzel szemben Kárpát-Ukrajnában a helyzet továbbra is kaotikus, a mozgalmat belső ellentmondások gyengítik. 2002-ben normatív nyelvtant kaptak a lengyelországi lemkók, s azóta az irodalmi nyelvi normák itt is stabilizálódnak. Magyarországon és Romániában ilyen normalizációs munka egyelőre nem folyik. A volt Jugoszlávia ruszin lakosságának már 1923 óta van normalizált irodalmi nyelve, amelyet az 1960-as években az iskolai használat céljaira megújítottak.

A ruszin nyelv – lingua ruthenica – olyan jelenség tehát, amely több változatban létezik. Ezek a kárpátukrán, a kelet-szlovákiai, a lengyelországi lemkó, a magyarországi, az exjugoszláviai, amelyekhez járul még az eltűnőfélben lévő észak-amerikai változat is. Ezek a variánsok különböző nyelvjárási alapra támaszkodnak, ugyanakkor vannak közös ruszin megmozdulások is, például az 1991 óta rendszeresen megrendezett ruszin világkongresszusok. A ruszin filológia képviselve van a felsőoktatásban is, az újvidéki és az eperjesi egyetemen, valamint a nyíregyházi főiskolán.

Ukrán részről próbálják a ruszinságot az ukránságba „befogni”, javasolják az „ukrán-ruszin” kötőjeles írásmódot stb., ezt azonban a ruszin mozgalmak rendre elutasítják. A szerző szerint jelenleg nincs kiút az ukránok és a ruszinok etnikai és nyelvi megosztottságából. Nincs a láthatáron a ruszin kérdés globális megoldása sem, erre valószínűleg sosem kerül sor. Találónak nevezhető V. Fedynyšynec hasonlata, miszerint a ruszinok Európa kurdjai.

Zoltán András